

Rapport over lerende ouderlingen / kerkenwerker

Besproken op de PS zuid van 2020

Onderzoek of de Bijbel, de belijdenisgeschriften, de Dordtse Kerkorde (DKO) en de eenduidige besluiten van het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten ruimte laten voor de figuur van lerend ouderling / kerkenwerker, die op zondag een stichtelijk woord spreekt in de gemeente waartoe hij behoort.

1. Inleiding

Aan de hand van de bronnen voor het kerkrecht, zoals deze worden vermeld in *In goede orde*, blz. 35, stellen we een onderzoek in of er ruimte is voor de figuur van lerend ouderling / kerkenwerker. Hieronder wordt verstaan een ouderling, die de volmacht heeft een stichtelijk woord te spreken in het midden van de gemeente(n).

De bronnen van het kerkrecht zijn:

A. jus constituendum, het grondbestek:

1. het absoluut gezag van de Heilige Schrift;
2. het afgeleide gezag van de belijdenisgeschriften (met daarbij de liturgische geschriften, die overigens niet hetzelfde kerkelijke gezag hebben als de kerkelijk aanvaarde belijdenisgeschriften).

B. jus constitutum, de ontwikkeling van de praktische regels om de ontplooiing van het lichaam van Christus te dienen en te bevorderen:

1. het kerkelijk gezag van de Dordtse Kerkorde (DKO) zoals die als akkoord van kerkelijke gemeenschap is aanvaard door de Generale Synode van de Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam op 9 en 10 oktober 1907;
- 2a. eenduidige uitspraken van kerkelijke vergaderingen in voorgaande eeuwen over de toepassing van de DKO vanaf de synode van Dordrecht 1618/1619;
- 2b. de toepassing van de algemene regels in de praktijk: kerkelijke besluiten van onze bredere vergaderingen die uitdrukkelijk of naar hun aard een verbindend karakter hebben;
3. de uitleg van de DKO in de loop der eeuwen, zoals in de twintigste eeuw door onder meer dr. F. L. Bos, dr. H. Bouwman, ds. Joh. Jansen, dr. F. L. Rutgers, ds. K. de Gier, ds. W. Silfhout;
4. de kerkelijke gewoontevorming binnen onze gemeenten.

De opsomming is er een van afnemende gezagsgradatie. A1 heeft het hoogste gezag. B1 staat hoger dan B3, maar lager dan A2.

2.1. De Heilige Schrift

In deze paragraaf onderzoeken we wat volgens de Bijbel nodig is om Gods Woord te mogen verkondigen. Ook gaan we in op de tekst uit Numeri 11:29.

De Heere gebruikte de verkondiging van profeten en apostelen om Zijn wil te openbaren. Hij riep deze profeten doorgaans rechtstreeks. Daarnaast lezen we enkele malen over de 'zonen der profeten'. Er waren kennelijk profetenscholen waar mannen werden onderwezen in de Schriften.

Christus riep Zijn discipelen en schonk hen de volmacht om het Woord te verkondigen.

Ook werden profeten en apostelen ingeschakeld om van Godswege de verkondiging van het Woord toe te betrouwen aan anderen. Elia wierp zijn mantel op Elisa. Paulus beval Timotheüs en Titus om het Woord te betrouwen aan getrouwe getuigen en van stad tot stad ouderlingen aan te stellen. Hierbij werd ook wel de gemeente ingeschakeld, zoals we lezen bij de roeping van Matthias tot apostel. In kanttkening 36 bij Romeinen 10 lezen we over de roeping (zending) tot het predikambt:

Hetzij nu zulks extraordinairlijk van God en Christus Zelfen, hetzij het op de gewone wijze door de gemeenten en haar opzieners, die daartoe van God gelast zijn, geschiedt.

Een roeping van Godswege maakte dat de profeten en apostelen op gezaghebbende wijze Gods Woord verkondigden. Daarbij moeten we bedenken dat de Heere, zo lang de Schriften niet compleet waren, hen gebruikte om Zijn wil te openbaren. Het spreken van profeten en apostelen had als grens dat ze alleen Gods wil mochten verkondigen. Dan mochten ze zeggen: 'Zo zegt de HEERE'. Dit luisterde zeer nauw, omdat valse profeten zich ook beriepen op het 'zo zegt de HEERE'. Het onderscheid tussen valse en ware profetie kon worden getoetst aan de vervulling van de profetie.

Daarnaast was er de uitleg van de door God gegeven openbaring. Zo hadden Levieten een taak om het volk te onderwijzen in de wetten van Mozes. Ook deze Levieten hadden daarvoor een roeping, doordat ze hoorden bij een stam die daartoe in zijn geheel door de Heere was afgezonderd. De noodzakelijkheid van een roeping om Gods Woord te verkondigen, treffen we ook aan in het Nieuwe Testament. 'En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezond worden?' (Rom. 10:15).

In het Nieuwe Testament lezen we over het ontstaan van het diakenambt (Hand. 6). De apostelen werden teveel afgetrokken van hun eigenlijke taak, de verkondiging van het Woord en de gebeden. De oorzaak lag in moeilijkheden rond de ondersteuning van weduwen. Onder leiding van de apostelen zag de gemeente om naar mannen die een bijzondere taak hadden in deze ondersteuning. Later blijkt dat twee van hen, Stefanus en Filippus, ook Gods Woord verkondigden (Hand. 6:8, 10; 8:5; 21:8). Vanuit de Schrift is niet helemaal duidelijk waarom en wanneer Stefanus en Filippus dit begonnen te doen. F.W. Grosheide (Bottenburg commentaar) oppert de mogelijkheid dat ze al evangelist waren (zo wordt Filippus in Hand. 21:8 genoemd) en als zodanig al Gods Woord predikten. Dit kan ook de oorzaak zijn dat ze al in hoog aanzien stonden. Opvallend is ook dat van zowel Stefanus als van Filippus staat dat ze tekenen en wonderen deden (Hand. 6:8; 8:6-7). Uit alles blijkt dat Gods Geest hen buitengewone gaven schonk en hen aanvuurde om Gods Woord te prediken. Daarnaast kregen ze de taak in het verzorgen van de armen.

In de pastorale brieven van Paulus lezen we zijn opdracht om de verkondiging van het Woord toe te betrouwen aan getrouwe mensen. De verkondiging van het Woord moet immers zijn voortgang hebben. Ten diepste is deze verkondiging een geschenk van de verhoogde Middelaar (Ef. 4:11). Hij zorgt ervoor dat er herders en leraars zijn die in de gemeenten dienen. Daarnaast is het nodig dat er opzieners (ouderlingen) zijn in de gemeente, om geestelijk toezicht te houden. Ook zij geven vanuit hun ambt onderwijs vanuit het Woord. Toch is dit niet hetzelfde als de verkondiging van Gods Woord.

Al in het begin van de apostolische kerk werd onderscheid gemaakt tussen het leerambt en het regeerambt (1 Tim. 5:17). In navolging van M. Bucer leidt J. Calvijn uit deze tekst af dat er twee soorten van ouderlingen zijn, namelijk zij die arbeiden in het Woord en zij die opzicht houden over de gemeente.¹ Op deze uitleg is in latere tijd wel kritiek gekomen, onder meer van de Kamper hoogleraar J. van Bruggen en in navolging van hem zijn opvolger P.H.R. van Houwelingen. Volgens hen gaat het in 1 Tim. 5:17 over alle ouderlingen. Zij arbeiden immers ook in het Woord, omdat dit de dragende grond is voor hun ambt. Van Houwelingen ziet het predikambt meer in lijn liggen met

¹ J. Calvijn, *Institutie, Boek IV,4,2; IV,11,1; IV,11,6*, Houten 2009, 266-267, 400, 407. W. van 't Spijker, *De ambten bij Martin Bucer*, Kampen 1987, 399-402.

de positie van Timotheüs als apostolische medewerker, die naast de plaatselijke oudsten een bijzondere verantwoordelijkheid draagt voor de gemeente.² Dit neemt niet weg dat ook Van Bruggen / Van Houwelingen blijven spreken van een roeping tot het predikambt.

Toch blijven we in navolging van Bucer / Calvijn spreken over twee soorten ouderlingen. Het arbeiden in het Woord door de ouderlingen is wat anders dan het prediken van Gods Woord door de dienaren van het Goddelijke Woord.

In Numeri 11 lezen we over het murmureren van Israël over het manna. Mozes beklagt zich bij de Heere dat hij de last van het volk niet meer kan dragen. Daarop worden zeventig van de oudsten uit Israël verzameld. De Heere belooft op hen Zijn Geest te leggen, zodat ze samen met Mozes de belangen van het volk kunnen behartigen. Als teken daarvan krijgen ze voor een korte tijd de bijzondere werking van Gods Geest waardoor ze profeteren, ofwel Gods grote deugden en daden uitspreken en verkondigen (11:25, zie kanttekening 39 en 40).

Twee van de zeventig aangewezen mannen, Eldad en Medad, zijn niet naar de tent der samenkomst gekomen. Toch profeteren ze, in het legerkamp. Als Jozua dat te horen krijgt, wil hij dat Mozes het Eldad en Medad verbiedt. Mozes weerspreekt Jozua en spreekt zijn verlangen uit dat Gods Geest over heel het volk komt, zodat ze allen profeteren. Daarmee spreekt hij zijn verlangen uit dat alle Israëlieten dienaren van de Heere zouden zijn en Zijn wil zouden volbrengen (Korte Verklaring). Mozes' wens is geen gebed dat de zeventig langer zouden profeteren dan in 11:25 staat. Ook wordt het getal van de oudsten (de zeventig) niet uitgebreid. Mozes verlangt wel naar de krachtige doorwerking van Gods Geest onder het volk. Ten diepste is deze wens vervuld op de Pinksterdag toen God Zijn Geest uitstortte over 'alle vlees', waardoor jong en oud, man en vrouw gingen profeteren (Hand. 2:17-18), ofwel ze gingen (knt 41 bij Hand. 2:17) God 'klaarlijk kennen en anderen van Hem onderrichten.'

Numeri 11:29 spoort ons aan om dezelfde krachtige werking van Gods Geest te begeren. Het is een bijzondere zegen als kinderen van God anderen onderwijzen in de weg der zaligheid. Echter, daarmee kunnen we de tekst niet van toepassing achten op de gezaghebbende verkondiging van Gods Woord. Immers, die is voorbehouden aan hen die daartoe worden geroepen.

2.2. Conclusie

De doorgaande lijn van de Bijbel is dat voor de verkondiging van Gods Woord een roeping van Godswege nodig is. Deze roeping komt niet op vanuit de begeerte van mensen om Gods Woord te verkondigen, maar vanuit God, Die souverain mensen inschakelt voor Zijn dienst. Daarbij leert Gods Woord dat er onderscheiden ambten zijn met een onderscheiden ambtsinvulling.

Deze gegevens vanuit de Schrift geen steun voor de figuur van de lerend ouderling. De Schrift kent drie ambten, die in de lijn liggen van de drie ambten van Christus: profeet, priester en koning. De Schrift kent het drietal herder en leraar, ouderling en diaken.

Uit de *bijzondere* omstandigheden rond de diakenen Stefanus en Filippus, die beiden Gods Woord predikten, kunnen we geen *algemene* conclusies trekken dat andere ambtsdragers dan de predikanten bevoegdheid kunnen ontvangen om Gods Woord uit te dragen.

Een ouderling kan herder en leraar worden, net als een diaken en een gemeentelid, namelijk als God hem roept tot dit ambt en de kerk hem toelaat tot dit ambt. Daarmee is hij een predikant geworden en geen ouderling meer, al draagt hij samen met de ouderlingen zorg voor het opzicht over de kudde.

² J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk. Een exegetisch mozaïek*, Kampen 1984, 100-105. P.H.R. van Houwelingen, *Timotheüs, Titus. Pastorale instructiebrieven*, Kampen 2009. 31-32, 133.

3.1. De belijdenisgeschriften

De reformatoren braken met het roomse schema van de priesterstand tegenover de leken. Met overtuiging gaven ze Gods Woord weer terug aan de gemeente. Dit ging samen met een stimulans om Gods Woord te lezen en onderling te bespreken, dit vanuit de gedachte van het 'priesterschap van de gelovigen'. Vanaf 1525 treffen we in Zürich ten tijde van de reformator Zwingli zogeheten 'profetieën' aan, bijbeloefeningen onder leiding van ambtsdragers, waaraan ook gemeenteleden deelnamen. Deze bijeenkomsten waaierden uit naar andere steden van de Reformatie, zoals Straatsburg, Genève, Londen en Emden. Tegelijkertijd ontwikkelde zich, op grond van Gods Woord, al snel een ambtsleer. Met name de al genoemde Bucer en Calvijn hebben hier veel voor betekend.

Deze twee lijnen werken door in de Drie Formulieren van Enigheid. Deze maken onderscheid tussen het 'bijzondere ambt' en het 'algemene ambt', ofwel de taak die elk lid van de kerk heeft. Zie hiervoor de Nederlandse Geloofsbelijdenis, art. 28. De leden van de kerk *onderwerpen* zich aan de onderwijzing van de kerk en *dienen* met hun gaven de opbouw der broederen. De Heidelbergse Catechismus spreekt bij het artikel over de gemeenschap der heiligen over het aanwenden van de gaven ten nutte en ter zaligheid van de andere lidmaten (HC, vr. 55). Daarnaast is de sleutelmacht van de verkondiging van het Heilig Evangelie, het middel waardoor de Heilige Geest ook het ware geloof werkt en versterkt (HC, vr. 65, 83, 98).

De verkondiging van het Woord gebeurt dus in opdracht van God Zelf. Deze laat het Woord verkondigen in de samengeroepen gemeente. Daarom lezen we in NGB art. 29 dat de '*Kerk de reine predikatie des Evangelies oefent*'. In artikel 30 lezen we dat de '*dienaars of herders*' de taak hebben '*om Gods Woord te prediken en de Sacramenten te bedienen*.'

Daarnaast zijn er opzieners (ouderlingen) en diakenen. Gezamenlijk met de herders vormen zij de kerkenraad die als taak heeft '*de ware religie te onderhouden, en te maken, dat de ware leer haar loop hebbe...*'. Er is dus een helder onderscheid tussen de bijzondere opdracht van de predikanten (prediken, sacramenten bedienen) en de bredere taak van de kerkenraad (opzicht op de leer en bevorderen dat de ware leer haar loop heeft). Elke ambtsdrager heeft al de taak om gemeenteleden vanuit Gods Woord te onderwijzen, alleen de predikant heeft een roeping om Gods Woord te verkondigen.

Wie worden ambtsdrager? NGB art. 31 legt nadruk op de '*verkiezingen der Kerk*'. Die leidt de belijdenis af uit de Bijbel. In art. 29 lasen we al dat aan de Kerk de prediking van het Evangelie is toebetrouwd. Daarom zal een innerlijke roeping altijd bevestigd moeten worden door een roeping vanuit de Kerk. Artikel 31 laat de volgende waarschuwing horen: '*Zo moet zich dan een iegelijk wel wachten, door onbehoorlijke middelen zich in te dringen, maar is schuldig den tijd te verwachten, dat hij van God beroepen wordt, opdat hij getuigenis hebbe van zijn beroeping, om van haar verzekerd en gewis te zijn, dat zij van den Heere is*.'

Het bevestigingsformulier voor predikanten spreekt op grond van het bovenstaande over het '*ambt der herders of dienaars des Woords, een ambt dat gans noodzakelijk is om de mensen ter zaligheid te brengen*.' De roeping door God voltrekt zich in de weg van de roeping die uitgaat van de kerk. Het bevestigingsformulier voor ouderlingen (en diakenen) legt in navolging van Bucer / Calvijn op grond van 1 Timotheüs 5:17 het onderscheid uit tussen ouderlingen die arbeiden in het Woord (de dienaars des Woords en herders) en zij die dat niet doen. Zij zijn mederegeerders in de kerk, die opzicht hebben op de gemeente en de dienaren des Woords. Zij hebben een grote verantwoordelijkheid voor leer en leven van gemeenteleden en predikanten, maar hun ambt blijft '*altijd onderscheiden*' van het ambt van predikant.

3.2. Conclusie

De belijdenisgeschriften kennen zowel leden als ambtsdragers taken toe, maar er is een duidelijk onderscheid hiertussen. Daarnaast is er een duidelijk onderscheid tussen de verschillende ambten. Ook is er het besef dat mensen deze bijbels gefundeerde onderscheidingen uit het oog kunnen verliezen. Het kan zelfs zo ver komen dat mensen zichzelf opwerpen voor een ambt. Dat is een gevaar voor de kerk.

Deze gegevens vanuit de belijdenisgeschriften bieden geen steun voor de figuur van lerend ouderling. Op grond van de Schrift accentueren de belijdenisgeschriften de noodzaak van de roeping tot het predikambt, alsmede het onderscheid tussen de ambten.

4.1. Gegevens vanuit de Dordtse Kerkorde³

De synode van Dordrecht onderkende het grote belang van de ambtelijke dienst voor de opbouw van het kerkelijke leven en de noodzaak van een wettige beroeping tot het ambt. Deze twee gaan samen op in de DKO.

De voorgeschiedenis van Dordt

De overgang vanuit het rooms-katholicisme naar de Reformatie zorgde voor een grote behoefte aan de prediking van Gods Woord. Het duurde echter nog tot 1575 dat in Leiden een academie werd gesticht om predikanten op te leiden. Van meet af aan werd het belang gevoeld van een grondige opleiding tot dienaar van het Goddelijke Woord. Een aantal predikanten had hun studie in het buitenland gevolgd. Echter, daarmee kon aan de behoefte aan predikanten niet worden voldaan. Daarbij bleek dat er personen waren die de Heere bedeed had met bijzondere gaven. Dit leidde ertoe dat reeds tijdens de kerkelijke vergadering van Emden (1571) voorstellen werden aanvaard dat in grote gemeenten er een praktische oefenschool zou zijn voor het preken, dit onder leiding van predikanten. Deze oefenschool was niet voor iedereen toegankelijk. Al snel (synode van Dordrecht 1574, art. 21) werd bepaald dat voor deze praktische oefenschool gaven van hoofd en hart noodzakelijk waren. Men moest een goed verstand hebben en tevens gaven van godzaligheid en ootmoedigheid bezitten. Deze praktijk leidde dus tot een 'tweede route' tot het ambt, naast die van de opleiding aan een academie.

De voorstellen ingediend bij de Synode van Dordt

De stichting van de academie van Leiden verzwakte de behoefte aan de 'tweede route' tot het ambt. Echter, toen de rechtzinnigheid van Leiden ter discussie kwam te staan, met name door het professoraat van Jacobus Arminius, versterkte dit weer de behoefte aan de 'tweede route'. Tegen deze achtergrond staan de voorstellen vanuit de synoden van Zuid-Holland en Gelderland om deze 'tweede route' te voorzien van nadrukkelijke bepalingen. Ondanks de twijfels die rezen omtrent de Leidse academie wilde men vooral vasthouden aan de noodzaak van een grondige studie voor het predikambt.

³ Zie hiervoor onder meer H.H. Kuyper, *De opleiding tot den dienst des Woords bij de gereformeerden*, 's-Gravenhage 1891. H.H. Kuyper, *De Post-acta of nahandelingen van de nationale synode van Dordrecht in 1618 en 1619 gehouden*, Amsterdam 1899.

Tijdens de synodevergaderingen onderstreepten ook de Noord-Hollandse afgevaardigden de noodzaak van studie voor het ambt. Zonder studie kan men niet tot het ambt komen, tenzij iets singuliers in zulke personen is ontdekt.

Net voordat de remonstrantse afgevaardigden arriveerden, werd een punt behandeld dat door de Zeeuwse synode was ingediend. Het ging over de vraag hoe de studenten en kandidaten in de theologie het beste konden worden voorbereid op de bediening van het Woord. Het punt van de Zeeuwen begint met een veelzeggende inleidende zin: 'Opdat dan den Kerken nimmermeer bekwame predikanten ontbreken...' Het grote belang van het predikambt en de noodzaak van studie komen in deze instructie samen. Ook de Zeeuwen noemen de 'gewisse teekenen van godzaligheid, vroomheid en zedigheid' als voorwaarden voor het predikambt. Er zal ook toezicht moeten zijn op de studenten in de theologie. De examens van de classes krijgen eveneens een plaats in het advies van de Zeeuwen, een voorafgaand (praeparatoir) examen om te mogen proponeren en een 'nader en nauwer examen' voor de toelating tot het predikambt.

De uiteindelijke tekst van de Dordtse Kerkorde

Duidelijk is dat voor de synode van Dordrecht het hebben van een eigen predikant van groot belang voor een gemeente werd geacht. Dit verklaart de uitdrukking in artikel 19 DKO dat 'de gemeenten zullen arbeiden dat er studenten in de theologie zijn.'

In DKO artikel 3 ligt het accent op de noodzakelijkheid van een roeping om in het ambt te dienen. Dit geldt voor de drie ambten van predikant, ouderling en diaken (hoewel de DKO ook nog het ambt van doctor kent). Daarbij ligt de nadruk op de roeping in de kerkelijke weg als een bevestiging van een innerlijke roeping om in Gods koninkrijk te dienen. Deze kerkelijke weg werd van grote betekenis geacht vanwege de heiligheid van het ambt. Dit staat in de lijn met wat we lezen in NGB, art. 31. De roeping door de kerk, in de weg van de verkiezing tot het ambt, bevestigt de waarheid van de innerlijke roeping. Artikel 3 van de DKO noemt mensen die zich indringen in het ambt scheurmakers.

De synode hield zich ook bezig met de 'tweede route' tot het ambt, die inmiddels zo'n halve eeuw functioneerde. De vergadering formuleerde de vereisten voor deze 'tweede route' nog wat strakker. Zij die geen theologische studie hebben gevolgd, mogen alleen de weg tot het predikantschap bewandelen als de kerk 'zekere kennis' bezit van hun 'singuliere gaven'. Deze bijzondere gaven bestaan uit godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en discretie (onderscheidingsgaven) en gaven van welsprekendheid. Als er personen zijn bij wie deze gaven worden opgemerkt en ze begeren het ambt te ontvangen, is eerst een onderzoek van de classis nodig, dit met toestemming van de particuliere synode. Als dit onderzoek gunstig verloopt, volgt er een proefperiode waarin gepreekt wordt. Daarna valt het besluit over wat het meest de stichting van de kerk dient.

4.2. Conclusie

Het is in de geest van Dordt dat een gemeente een eigen predikant heeft. We mogen evenwel niet stellen dat er volgens de Dordtse vaders 'helemaal geen vacante gemeenten mogen zijn.'

De bedoeling van de Dordtse Kerkorde is –gelet op de voorgeschiedenis, de voorstellen en de uiteindelijke tekst– niet om naast de reguliere weg van de opleiding tot het ambt van predikant te voorzien in een extra route. De Dordtse Kerkorde liet ruimte voor het bijzondere werk van Gods Geest. Artikel 8 is bedoeld, aldus de gereformeerde kerkrechtdeskundige H. Bouwman, om te toetsen of iemand 'uit kracht van eene bijzondere gave bezit wat God in den regel in de weg van

langdurige en wetenschappelijke voorbereiding schenkt.⁴ Zulke 'singuliere gaven' worden door anderen opgemerkt en kunnen worden benut, als de kerk daartoe de weg opent. In dat geval opent zich een 'tweede route' tot hetzelfde ambt van predikant. Er ontstaat dus naast het ambt van predikant geen tweede ambt (lerend ouderling / kerkenwerker) waarin mensen Gods Woord mogen verkondigen.

De Dordtse Synode heeft de 'tweede route' tot het ambt niet geblokkeerd maar wel voorzien van nadrukkelijke voorwaarden. De 'tweede route' is niet uitgebouwd, maar eerder ingeperkt.

In een studie over oefenaars trekt F.A. van Lieburg de conclusie dat het oefenaarschap in de gereformeerde kerk in de Nederlanden nooit een erkende functie is geweest.⁵

5.1. Uitspraken van kerkelijke vergaderingen in voorgaande eeuwen

De praktijk na de Synode van Dordrecht

In hetzelfde jaar dat de synode van Dordrecht haar werkzaamheden beëindigde, drong de Leidse universiteit bij de Particuliere Synode van Zuid-Holland aan om toch vooral de voorkeur te geven aan kandidaten met een theologische studie. In de jaren die volgden, zijn er wel ongestudeerden tot het ambt toegelaten, maar in bescheiden aantallen. De sterke toename van het aantal studenten in de theologie zorgde ervoor dat de 'tweede route' meer en meer uit beeld raakte. Na 1650 werd er zelden meer iemand via deze route predikant.

De Friese particuliere synode besloot in 1656 en 1657 om voortaan geen personen zonder studie meer toe te laten tot het predikambt.

In de 17e eeuw en daarna kwam binnen de kerken de figuur van de oefenaar op. Dat zijn mannen, die op doordeweekse dagen voorgingen in de zogenaamde oefeningen, catechisaties of gezelschappen. Deze bijeenkomsten werden gehouden vanuit een behoefte aan onderwijs vanuit Gods Woord. Aan dergelijke bijeenkomsten gaven niet alleen predikanten leiding, maar ook wel ziekentroosters of studenten in de theologie. In Middelburg hielden predikanten als W. Teellinck en H. de Frein zulke oefeningen, in Utrecht J. van Lodenstein.

Met name na 1672 breidde het aantal oefeningen zich sterk uit. Hieraan was het gevaar verbonden dat deze oefeningen de mensen van de prediking in de kerk zouden afhouden. Daarom stelden kerkelijke vergaderingen allerlei beperkende maatregelen op. In elk geval mochten deze oefeningen niet buiten de kerkenraad om worden gehouden. Zo moesten catechiseermeesters zich houden aan de voorgeschreven vragenboekjes. De kerken waren kennelijk beducht om naast het ambt van predikant een extra ambt te krijgen waarin het Woord werd verkondigd.

Het geestelijke verval van kerk en prediking leidde tot een grote bloei van buitenkerkelijke oefeningen in de 18e en 19e eeuw. De vromen zochten daar voedsel voor hun ziel, wat ze onder de verlichte prediking in de vaderlandse kerk vaak niet vonden. Onder de personen die deze oefeningen leidden, bevonden zich die daarvoor bijzondere gaven bleken te hebben. Zij groeiden uit tot min of meer vaste voorgangers in een groep luisteraars, die weer uit kon groeien tot een gemeente in wording. De oefenaars vertegenwoordigden zo het gewone kerkvolk dat begerig was naar geestelijk onderwijs. Van zulke oefenaars zijn er vele tientallen, ja honderden geweest.

Opvallend is dat na de vorming van een nieuw kerkverband in de afgescheiden traditie de figuur van de oefenaar tijdens de kerkdiensten Gods Woord predikt. We zien dit zowel na de Afscheiding van

⁴ H. Bouwman, *Gereformeerd Kerkrecht, Eerste deel*, Kampen 1970², 438.

⁵ F.A. van Lieburg, 'Kleine professoren, halve dominees, fijne dokters. Oefenaars op de pastorale markt in de vroegmoderne tijd', *Documentatieblad Nadere Reformatie* 22 (1998), 4.

1834, de vorming van de Ledeboeriaanse gemeenten (na 1841, vaak ontstaan vanuit gezelschappen), de Kruisgemeenten (die in 1869 niet meegingen met de vorming van de Christelijke Gereformeerde Kerk), de Doleantie (1886) en de vorming van de Christelijke Gereformeerde Kerken (1892). De constante in deze voorbeelden is een vaak snelle uitbreiding van het aantal gemeenten, een groot tekort aan predikanten en een gemis aan een eigen predikantenopleiding.

In veel gevallen ontstond al snel discussie over de noodzaak van een theologische opleiding enerzijds en het gebrek aan predikanten anderzijds. Opvallend is dat tijdens een van de eerste synoden van de afgescheiden gemeenten (die van 1837) de figuur van de 'profeet' zijn intrede deed, naast het ambt van predikant. Dit gebeurde tijdens een grondige herziening van de Dordtse Kerkorde, die veel verdeeldheid onder de afgescheidenen gaf. Profeten zijn mannen die gaven ontvangen om in de gemeente 'het Woord bekwamelijk uit te leggen tot stichting, vermaning en vertroosting, als broeders, en niet als dienaars des Woords, die dit doen met magt en gezag Gods.'⁶ Zo ontstond er in de praktijk en in de omstreken kerkorde van 1837 ruimte voor verkondigers van Gods Woord naast de wettig bevestigde predikanten.

Een jaar later schreef preses ds. S. van Velzen van de synode van 1837 dat hij juist zeer tegen het optreden van dergelijke oefenaars was, vanwege het on-ambtelijk karakter ervan. Aanvankelijk voelde hij zich verlegen om het oefenen te veroordelen, omdat hij hoorde over zegen die in zulke oefeningen genoten werd.⁷ Maar, meer en meer drong bij hem de vraag wat de Heere wil en wat Hij dus in Zijn Woord heeft geopenbaard. Ds. H. de Cock stimuleerde juist het voorgaan van enigszins onderlegde gemeenteleden.

Voor het predikambt is een aanstelling nodig, zo leidde Van Velzen af uit de aanstelling die de apostelen, maar ook hun opvolgers kregen.⁸ Het prediken van Gods Woord wordt in het Nieuwe Testament volgens Van Velzen nooit toegeschreven aan leden van de kerk, maar aan hen die 'tot leeraars zijn aangesteld.'⁹ 'Allen, die uit de duisternis geroepen zijn tot Zijn wonderbaar licht, zijn geroepen om Gods deugden te verkondigen, maar niet om als leeraars te prediken.'¹⁰ Hij wilde de weg naar de kansel alleen openstellen voor hen die een theologische studie hadden gevolgd.

De Christelijke Gereformeerde Kerk besloot tijdens de synode van 1875 dat er ruimte zou blijven voor het optreden van oefenaars. Wel sprak de synode uit dat een oefenaar geen ambt bekleedt, maar als broeder onder de broeders optreedt.

In de kruisgemeenten gold het oefenaarschap in de praktijk vaak als een eerste stap tot het predikambt.

Het tekort aan voorgangers na de Doleantie gaf ruimte aan een groot aantal oefenaars. Na de vorming van de Gereformeerde Kerken in Nederland in 1892 stelde men zich terughoudender op. De synode van 1893 sprak uit

'De Gereformeerde Kerken erkennen geen anderen weg tot de bediening des Woords dan die der Theologische studiën, behoudens alleen die zeer zeldzame gevallen, waarin, bij hooge uitzondering, de Heere naar Zijn vrijmachtig welbehagen langs anderen weg de noodige gaven verleent.'

Voor het gevoel van veel gemeenteleden was er echter weinig verschil tussen de predikant en de oefenaar. Daarom sprak de synode van de Gereformeerde Kerken van 1914 uit dat een oefenaar

⁶ *Handelingen en verslagen van de algemene synoden van de Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk (1836-1869)*, Houten/ Utrecht, 1984, 139.

⁷ S. van Velzen, *Brief van eenen leeraar aan de Christelijke Gereformeerde Gemeente in Nederland*, Amsterdam 1838, 5.

⁸ S. van Velzen, *Brief van eenen leeraar*, 6-11.

⁹ S. van Velzen, *Brief van eenen leeraar*, 13.

¹⁰ S. van Velzen, *Brief van eenen leeraar*, 15.

gezien moet worden als een gemeentelid dat wel een stichtelijk woord spreekt, maar zonder het gezag dat aan het ambt verbonden is. De classis moet steeds toezien op hun werk.

De gemeenten die in 1892 niet meegingen met de vereniging (zij vormden voortaan de Christelijke Gereformeerde Kerken) hadden eveneens te maken met oefenaars. Het kerkverband erkende de plaats van oefenaars als voorziening in de prediking, hoewel docent F.P.L.C. van Lingen zich ertegen verzette. Van Lingen wilde artikel 8 van de Dordtse Kerkenordering voor een bepaalde tijd buiten werking stellen. De synode volgde hem daarin niet. Wel werd besloten dat zij die op grond van artikel 8 oefenaar wilden worden, eerst een examen moesten afleggen in allerlei vakken, tevens dat een onderzoek zou volgen naar roeping en genadestaat. Verder zou de persoon moeten preken in enige gemeenten, waarvan schriftelijk verslag aan de synode zou worden uitgebracht. Die zou vervolgens beslissen of er al dan niet toelating volgen zou. Deze procedure zette een rem op het voortgaan van oefenaars.

5.2. Conclusie

Steeds opnieuw zien we dat kerkverbanden handelen in de geest waarin de vaderlandse kerk tot, tijdens en na de Synode van Dordrecht (1618-1619) heeft gehandeld. Vanuit de gevoelde noodsituatie groeide in de praktijk weliswaar een bepaalde ruimte dat niet-predikanten voorgingen in de prediking van het Woord. Maar steeds wordt deze 'tweede route' ingeperkt en ontmoedigd, dit ten gunste van de route via een theologische opleiding. Het bijzondere karakter van DKO artikel 8 werd inderdaad als bijzonder gezien, toegestaan tijdens een overgangsfase, maar niet geschikt voor de verdere opbouw van een kerkverband.

6.1. Kerkelijke besluiten van bredere vergaderingen van de Gereformeerde Gemeenten

Bij de vorming van de Gereformeerde Gemeenten in 1907 waren er in de verenigde Ledeboeriaanse en Kruisgemeenten verschillende oefenaars actief. M. Remijn en H. van Schothorst zijn dit hun hele leven gebleven, bekende oefenaars als M. Hofman, J. Fraanje, G.H. Kersten en H. Kieviet werden later predikant. In de praktijk bleek het oefenaarschap vaak te functioneren als het proponentsschap op weg naar de volle bediening van Woord en sacrament.

Tijdens synodale vergaderingen was het oefenaarschap een steeds terugkerend punt van bespreking. Op 25 juli 1907 werd een deputatenvergadering gehouden als voorbereiding voor de vereniging van de Ledeboeriaanse gemeenten en de Kruisgemeenten. Tijdens de vergadering werd artikel 8 van de DKO, de 'tweede route' dus, gehanteerd als de weg tot het predikantschap. De classes hadden de taak om de personen die zich meldden te toetsen op hun singuliere gaven. In de praktijk betekende het dat personen die werden toegelaten begeleiding zouden krijgen van een classispredikant. Tijdens de generale synode van 1909 werd bepaald dat oefenaars voortaan niet meer op één plaats benoemd zullen worden, maar in alle vacante gemeenten zouden voorgaan. Daardoor hebben ze meer tijd om te studeren als voorbereiding op het predikantschap. Immers, daarvoor is kennis van Gods Woord zo nodig. Uit de vergadering van classis Barneveld van 17 november 1909 blijkt een vrees dat plaatselijke gemeenten voortaan geen oefenaars meer mochten behouden. Geantwoord werd dat oefenaars hun werk mochten blijven doen, maar dat voor toelating tot het predikambt een onderzoek nodig is.

Tijdens volgende generale synodes is de lijn te zien van toelating door de classis richting toelating door een landelijke commissie van onderzoek. Ook zien we de lijn van de noodzaak van meer toerusting voor aanstaande predikanten.

Tijdens de synode van 1910 werd het verschil benadrukt tussen oefenaars uit de 17e/18e eeuw die buiten de kerkdiensten om onderwijs gaven aan gemeenteleden (bijv. Justus Vermeer) en oefenaars die voorgingen in de zondagse erediensten. Opnieuw blijkt men in classis Barneveld bevreesd te zijn dat het oefenaarschap, verbonden aan één bepaalde gemeente, zal verdwijnen.

Met name vanuit classis Rotterdam, waar ds. G.H. Kersten predikant was, klonken verontruste geluiden dat plaatselijke gemeenten de besluiten van de synodes ontdoken. Vanuit de gemeente van Rotterdam beijverde ds. Kersten zich sterk om duidelijkheid te verschaffen over wat precies de bediening van het Woord tijdens een eredienst inhoudt. Zijn kerkenraad protesteerde bij de classis toen deze het punt van roeping tot het ambt volgens ds. Kersten onvoldoende meewoog. De classis stelde vervolgens een commissie in om het punt van de prediking van Gods Woord te doordenken. Commissieleden waren de predikanten G.H. Kersten, C. Pieneman en ouderling A. van Bochove. In het rapport voor de classis Rotterdam van 25 april 1912 ligt het accent op de noodzakelijkheid van een roeping van 's Heeren wege.

'De bediening des Woords is eene ambtelijke handeling, die alleen te verrichten is, door daartoe in den rechten weg aangewezen ambtsdragers. Een toespraak tot een Gemeente is geen bediening des Woords; en om die bediening te verkrijgen komt toch de Gemeente samen in het bedehuis. Mitsdien ligt op onze Kerken de roeping wel acht te geven, dat de ambtelijke bediening niet ontaarde in onambtelijk voorgaan. Want aan recht ambtelijke bediening heeft de Heere Zijn zegen gebonden. Uit deze beide zaken volgt dan ook, dat uwe Commissie de Classe ontraden moet, dezulken den kansel te laten beklimmen, die geen blijk geven van 's Heeren wege tot den Dienst des Woords geroepen te zijn.'

Ds. Kersten bleef deze principiële uitgangspunten verdedigen tijdens de kerkelijke vergaderingen, bijvoorbeeld de generale synode van 1912. Tijdens deze vergadering klonk de opmerking dat 'vier der onder ons arbeidende ouderlingen slechts aangenomen zouden zijn, tot het spreken van een stichtelijk woord, als een broeder onder de broederen.' Hiertegen kwam ds. Kersten in het geweer. Hij merkte op dat bij deze personen is gehandeld volgens artikel 8 van de DKO.

Bij het onderzoek is wel degelijk gelet op innerlijke roeping tot den dienst des Woords; en de classe heeft met de deputaten, naar art. 49, in beginsel aangenomen, dat de Heere die menschen in Zijnen wijngaard gebruiken wil. Toen is dezen vier een tijd van beproeving gesteld opdat, aangezien wij menschen zijn, die aanzien wat voor oogen is, ook uit de gave blijke, dat God hen riep. En zij, in hunne ziel overtuigd, dat de Heere hen tot den vollen dienst des Evangeliums afzonderde, en niet tot een half werk riep, wachten den tijd van God bepaald. Dat dan de classe handele naar gelegenheid, met hen. Nog betoogt scriba, dat de diensten vierderlei zijn: der dienaren des Woords, der doctoren, der ouderlingen en der diakenen. Onze vaderen kenden buiten deze geen diensten. Oefenaars, menschen die een woord spreken, zonder roeping tot het ambt te hebben, zijn er in oude tijden bij goede formatie der kerk niet geweest. Men onderscheide dan ook wel. De door classe en Synode onderzochte en aangenomen broeders zijn geen oefenaars, in den eigenlijken zin des woords, maar aanvankelijke dienaren, die nadat ze in hun proponeeren bevonden worden, in den dienst des Woords zullen worden ingezet. De Synode vereenigt zich hiermede.'

DKO artikel 8 is dus niet bedoeld om een status te geven aan lerend ouderlingen. Het is een 'tweede route' tot het predikantschap.

Tijdens de vergadering van de particuliere synode van het Zuiden op 27 febr. 1913 te Middelburg kwam ds. Kersten (inmiddels predikant in Yerseke) op zijn punt terug. Vanuit de classis Middelburg werd de volgende vraag gesteld: 'In hoeverre kan op Bijbelsche en Kerkrechtelijke gronden sprake zijn van oefenaars.' Als predikant van Middelburg, waar oefenaars actief waren, lichtte ds. J.R. van Oordt toe dat de vraag niet ziet op het proponeren van hen die opgeleid worden tot predikant, maar op het voorgaan in gemeenten van hen die zich niet geroepen weten tot het predikambt. Als preses

van de vergadering zei ds. Kersten over deze vraag dat naar zijns inziens 'noch op Bijbelsche, noch op Kerkelijke gronden van oefenaars sprake kan zijn.'

De Kerk erkent vier ambten: Doctoren, Predikanten, Ouderlingen en Diakenen (art. 1 D.K.O.) Een oefenaar bekleedt geen ambt, terwijl Christus Zijn Kerk ambtelijk bedient en daarom moet ook al wat niet ambtelijk is geweerd worden (dit heeft geen terugslag op het verleden in onze kerken, maar is de aangewezen weg voor de toekomst). Immers er schuilt een gevaar in een oefenaarsstelsel voor onze kerken in de toekomst, waar tal van menschen gereed staan, om, als ze zonder Bekeering en Roeping aan het spreken kunnen raken (met de hoop dan wel verder te zullen komen) zichzelf zullen aanmelden.

Algemeen vindt deze toelichting bijval, zo notuleerde de scribe van de vergadering.

De voorgaande besprekingen zijn de opmaat geweest van de besluiten van de generale synode van 1913. De synode stelde vast dat het punt van het spreken van een stichtelijk woord in de gemeenten op verschillende meerdere vergaderingen aan de orde was gekomen. De synode besloot er geen ruimte voor te laten, 'meenende, dat er in ons Gereformeerd kerkrecht, gegrond op Godes eeuwig Woord, voor zulk optreden in de gemeente geen plaats is.' De redenen die vervolgens worden genoemd komen overeen met de verwoordingen tijdens de particuliere synode van het Zuiden. Opnieuw ligt het accent op het ambtelijke karakter van de bediening van het Woord.

Voetius, de vader van ons gereformeerd kerkrecht, vraagt: Mag ieder prediken die wil? Hij antwoordt: Neen, er wordt vereischt een bijzondere roeping en zending: Rom. 10:15, Matth. 9:38, Hebr. 5:4 en Jer. 23:21. Wat is het gevoelen der Socinianen? Dat iedereen, die maar de gaven en de wetenschap bezit om Gods Woord te verklaren, zichzelf daartoe mag begeven, alhoewel hij geen bijzondere roeping en zending bezit. Met het spreken van een stichtelijk woord in het midden der gemeente verzeilt men dus in Sociniaansche wateren.

De synode besloot het 'particuliere optreden' niet toe te staan.

Ondertussen waren er oefenaars actief binnen de Gereformeerde Gemeenten. Een van hen was oefenaar H. van Schothorst. Was hij een proponent die eenmaal predikant zou worden? Aanvankelijk was hij oefenaar in Barneveld. Vervolgens vertrok hij naar Amsterdam, toen naar Westzaan om uiteindelijk weer naar Barneveld terug te keren. Dergelijke verplaatsingen leidden ertoe dat de Particuliere Synode hem niet meer zag als 'oefenaar onder het oude Regime maar als Proponent naar de volle bediening.' Met andere woorden, Van Schothorst bevond zich volgens de kerkelijke vergadering op de weg naar het predikantschap. In de communicatie schijnt een en ander niet duidelijk verwoord te zijn. Uiteindelijk boog de generale synode van 1919 zich over de kwestie. Deze vermaande allereerst Van Schothorst. De synode sprak uit dat classis Amsterdam het recht had om Van Schothorst als een proponent te zien. Echter Van Schothorst zelf was zich daarvan niet bewust. 'levende in de gedachte, dat hij oefenaar was en bleef.' De synode sprak uit dat het voor Van Schothorst lag of hij in dat geval nog de vrijmoedigheid had in de gemeenten een stichtelijk woord te spreken, 'waartoe hij eenmaal is toegelaten.' Met andere woorden, bestaande gevallen werden niet teruggedraaid, maar voor de toekomst was er geen ruimte voor het spreken van een stichtelijk woord buiten de opleiding tot predikant om.

De generale synode van 1916 zette volgende stappen om een algemene lijn te krijgen rond het toelaten tot het predikambt. Binnen de kaders van artikel 8 van de DKO werd het accent gelegd op roeping en bekering. Deze moeten zowel door de kerkenraad (bijgestaan door afgevaardigden vanuit de classis) als door de particuliere synode worden overgenomen. Vervolgens moet worden gezocht naar een passende manier om de verdere opleiding vorm te geven. Meer en meer ging zich het gemis aan een centrale opleiding op een theologische school wreken. Het zou nog tot 1927 duren voordat deze kon worden geopend.

Vanuit de gemeenten bleef evenwel de vraag naar het voorgaan van oefenaars. De classis Giessendam vroeg nog in 1928 aan de particuliere synode van het Noorden om te vragen de

besluiten van de generale synode van 1916 te herzien. Mensen met singuliere gaven moeten niet geweerd worden om een stichtelijk woord te spreken, aldus de classis. De particuliere synode van het Noorden, met ds. Fraanje als preses en ds. Kersten als scriba, sprak uit dat de bediening van Woord en sacramenten samengenomen moet worden en dat deze verbonden zijn aan een wettige roeping. De gebruikte verwoording in de acta wijst weer terug op de overtuiging van ds. Kersten. Ook de verwijzing naar de classis Rotterdam (waar ds. Kersten inmiddels weer predikant was) laat dit zien.

Rotterdams classe wees in haar laatste vergadering het oefenaarstelsel af. Te wenschen ware dat de nood aan predikanten drijven mocht tot gebed en smeeking. De gemeenten behoeven ambtelijke bediening. Aan de ambten heeft de Heere zich verbonden.

Met algemene stemmen werd besloten niet over te gaan tot het aanstellen van oefenaars.

De generale synode van 1931 zette een volgende stap door de toelating tot het ambt van predikant te centraliseren richting de reeds bestaande Commissie van Toezicht (de voorloper van het curatorium). Daarnaast hield de synode de weg via de classis open.

'Blijkt iemand singuliere gaven te hebben ontvangen, zóó dat hij tot de bediening van Gods Woord zou kunnen komen naar art. 8 der D.K.Ord., dan blijft voor hem de weg open als in vorige Synode overeenkomstig het genoemde art. 8 is aangewezen.'

Vanuit de gemeenten bleef ds. Kersten vragen krijgen over het oefenaarschap. Dat is te begrijpen, omdat met name oudere leden met stichting onder het gehoor van een oefenaar hadden gezeten. In de beantwoording van de vragen in *De Saambinder* wees ds. Kersten er voortdurend op dat de kerk door ambtsdragers gediend moet worden (*De Saambinder*, 8 nov. 1934). Daarom achtte hij het oefenaarsstelsel een 'gevaar voor de kerk.' Een jaar later legde hij nog eens uit wat in feite onder een 'lerend ouderling' verstaan moet worden. Dat is een ouderling met de opdracht om te preken. En dat is... een predikant! (*De Saambinder*, 28 febr. 1935). In oorlogstijd beantwoordde ds. Kersten opnieuw een vraag over het spreken van een stichtelijk woord. 'Telkens weder bieden zich mensen aan', zo viel het hem op. Maar, zo antwoordde ds. Kersten, een 'toespraak tot de gemeente is geen bediening des Woords.' Dat is een ambtelijke bediening. (*Mededelingen van de GGiN* (voortzetting van *De Saambinder* in oorlogstijd), 25 maart 1943).

Ondanks de duidelijkheid die in de loop der jaren werd gegeven, bleven er vragen leven over het oefenaarschap en over artikel 8 van de DKO. Die vragen werden in 1956 vanuit de classis Middelburg via de particuliere synode van het Zuiden doorgezonden aan de generale synode. Gezien de toelichting tijdens de particuliere synode kwamen de vragen bij rector ds. L. Rijksen vandaan, die ze in de ordelijke weg aan de generale synode wilde voorleggen. De acta van de particuliere synode melden:

De Classis Middelburg zag gaarne een beslissing van de meerdere vergaderingen, hoe artikel 8 van de D.K.O. moet worden uitgelegd, in verband met het bestaan van het Curatorium. Na toelichting door Ds. Rijksen, waarin deze wijst op de moeilijkheid die kan ontstaan, als een persoon door het Curatorium wordt afgewezen en zich meldt en singuliere gaven blijkt te bezitten. Besloten wordt, die vraag aan de Generale Synode te doen.

De generale synode van 1956 kwam na een breedvoerige bespreking tot de volgende uitspraak:

De huidige praktijk inzake aanmelding en toelating tot het leraarsambt is gegroeid uit genoemd artikel 8. Deze praktijk dient te worden gehandhaafd. Zelfs in zeer bijzondere gevallen van singuliere gaven, waar artikel 8 op wijst, en welke ter beoordeling van de Classis staan, zal de regel worden gehandhaafd, dat normale opleiding en studie aan de Theologische School dient te geschieden.

Hiermee kwam een lange geschiedenis richting centralisatie van zowel de toelating als de opleiding tot een sluitstuk. Als er in latere tijden vragen op dit vlak rezen, werd steeds verwezen naar deze historische lijn, met de uitspraken van de synode van 1956.

Een uitzondering werd gemaakt voor de gemeente van Carterton in Nieuw Zeeland. Tijdens de generale synode van 1980 ontstond een discussie over de status van evangelist J.J. Groen.

Op een vraag uit de Synode wat de status van br. Groen is, of hij lerend ouderling is, of ouderling met bijzondere opdracht, of evangelist, wordt geantwoord dat hij daar werkt onder zeer bijzondere omstandigheden, die moeilijk zijn in te passen in ons gangbare kerkrecht. Hij is bevestigd als ouderling en heeft van deputaten bevoegdheid gekregen om een stichtelijk woord te spreken. Enkele afgevaardigden betwijfelen of deputaten bij dit besluit zich wel voldoende rekenschap hebben gegeven van oude synodebesluiten (Generale Synode van 20 en 21 mei 1913) doch willen hier geen punt van maken omdat de omstandigheden een andere oplossing wellicht onmogelijk maakten.

Nadien kregen de ouderlingen P. Bertram en J.M. Evers toestemming om een stichtelijk woord te spreken in de gemeente van Carterton. Steeds werd tijdens kerkelijke vergaderingen gewezen op de uitzonderlijke positie van de zo zeer afgelegen gemeente van Carterton. In de bespreking op de vergadering van classis Utrecht van 6 oktober 2017 onderstreepte ds. J.J. van Ekeveld dat de gang van zaken zoals die voor Carterton wordt voorgesteld 'in Nederland ongewenst en niet noodzakelijk is omdat predikanten kunnen voorgaan. In Carterton ligt dit anders.'

Een jaar later klonk tijdens de vergadering van dezelfde classis Utrecht de vraag wat de criteria zijn om in aanmerking te komen voor een 'status aparte' waardoor een ouderling een stichtelijk woord mag spreken. Opnieuw werd gewezen op de bijzondere positie van Carterton en op een historisch gegroeide situatie. Benadrukt werd dat het spreken van een stichtelijk woord niet hetzelfde is als preken.

In 1987 werd door de generale synode na een breedvoerige bespreking aan ouderling B. Agteresch de gelegenheid gegeven om in noodgevallen een stichtelijk woord te spreken tijdens een dovensdienst. Ook nu wilde de synode het onderscheid tussen de ambten helder houden.

Voorkomen moet worden, dat via een achterdeur het instituut van oefenaar weer wordt ingevoerd. Toegelicht wordt, dat het niet als geregeld voorgaan bedoeld is, maar alleen in noodgevallen, indien bijvoorbeeld een predikant plotseling verhinderd is. (...) Mits duidelijk omschreven en op enkele punten begrensd, zijn er geen kerkrechtelijke bezwaren, omdat het dan vergelijkbaar is met het werk dat evangelisten doen.

Toen tijdens de generale synode van 1989 de positie van oud-student M. Burggraaf aan de orde kwam werd de mogelijkheid geopperd om hem een permanente bevoegdheid te geven om in de gemeenten als een soort lerend ouderling voor te gaan. Dit werd niet verleend, 'omdat dit volledig in strijd is met wat als kerkrechtelijke lijn in de Gereformeerde Gemeenten is vastgesteld', aldus de preses met verwijzing naar de besluiten van de synode van 1913.

In 2011 verzocht oud-evangelist G. van de Breevaart (Leeuwarden) de classis Kampen om de weg te openen dat hij op grond van artikel 8 van de DKO een stichtelijk woord zou mogen spreken in de gemeenten. Van de Breevaart was inmiddels ouderling in de gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht. De vergadering merkte hierover op:

Ouderlingen hebben geen recht om te spreken in vacante gemeenten, hoe goed bedoeld ook. Artikel 8 handelt overigens over de aanstelling tot predikant, waardoor een beroep op dit artikel oneigenlijk is. Omdat br. Van de Breevaart voorheen evangelist was, gaat hij wel als invaller voor op de evangelisatieposten. Maar een dienstdoende evangelist mag niet voorgaan in vacante gemeenten. Na het overlijden van ouderling Roest van Scherpenzeel zijn er geen lerende ouderlingen toegestaan.

De verhouding tussen het ambt van ouderling en het spreken van een stichtelijk woord kwam nog verschillende malen aan de orde en wel bij synodale besprekingen over de positie van evangelisten

op de evangelisatieposten en op zendingsvelden. Steeds klonk tijdens de besprekingen door dat de ambten niet vermengd mogen worden.

Tijdens de GS van 1995 kwam het verzoek van het deputaatschap voor de zending ter tafel om ruimte te krijgen dat evangelisten op het zendingsveld het ambt van ouderling vervullen in de zendende gemeente.

In haar rapport nam de synodale commissie een speciale paragraaf op over de verhouding tussen het leerambt en het opziensambt.

Vanuit de Schrift, de belijdenis en de formulieren voor de bevestiging van de dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen kan slechts geconcludeerd worden: het predikambt is een leerambt en het ouderlingenambt een opziensambt.

De commissie sprak de vrees uit dat het geven van een ambtelijke status aan zendingswerkers een vermenging betekent van wat principieel onderscheiden is.

De commissie is zich ervan bewust dat het onderhavige probleem ten diepste een gevolg is van het tekort aan predikanten in de kring van onze gemeenten. Dit tekort wordt ook in Nederland ervaren en leidt ertoe dat ouderlingen soms het werk moeten doen wat eigenlijk 'des predikants' is.

Als gemeenten zijn we nog een stap verder gegaan toen besloten werd de in Nederland werkzame evangelisten de status van ouderling te geven. (...) Gaan we thans wéér een stap verder, dan moeten we dat eerlijk onder ogen zien. Het is dan ook nuttig en nodig dat er thans op de Generale Synode sprake is van fundamentele bezinning op deze materie. Onder druk van de omstandigheden zijn noodvoorzieningen wel eens onvermijdelijk. We moeten echter ook beducht zijn voor een pragmatisch denken, waarbij de lijnen niet getrokken worden vanuit de Schrift naar de praktijk, maar omgekeerd.

Tijdens de synodevergadering onderstreepte assessor-praeses ds. A. Moerkerken het verschil tussen het regeerambt en het spreken van een stichtelijk woord. Een van de predikanten voegde daaraan toe dat de ambtelijke volmacht van het ouderlingschap niet anders is dan die van het opziensambt. 'Wij zijn dus grensoverschrijdend bezig, indien wij in het ambt van ouderling de volmacht zien tot het spreken van een stichtelijk woord.'

Ds. P. Mulder merkte tijdens deze synode op: 'Wij zijn bezig met iets dat op de rand ligt van wat kerkrechtelijk kan. De nood van het predikantentekort brengt ons hiertoe, maar niet dan met grote reserves.'

Vanuit het zendingsdeputaatschap merkte voorzitter ds. J.J. van Ekeveld op dat 'in de zendingssituatie niet altijd alle kerkrechtelijke regels van toepassing zijn. Het betreft dan immers een periode van overgang waarin men moet groeien naar een situatie waarbij het gereformeerd kerkrecht volledig kan functioneren.'

De synode verwierp met ruime meerderheid de voorstellen, waardoor er principieel geen ruimte werd geboden voor zendingswerkers die ouderling zijn in de thuisgemeente.

6.2. Conclusie

Kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde Gemeenten hebben, aangespoord door ds. G.H. Kersten, in de lijn van de Synode van Dordrecht DKO artikel 8 uitgelegd zoals het artikel werkelijk is bedoeld. Het artikel is immers nooit bedoeld om ouderlingen een status te geven waardoor ze Gods Woord kunnen verkondigen, maar is bedoeld als een 'tweede route' tot het predikantschap. Een krachtig argument daarbij is dat de verkondiging van Gods Woord een roeping nodig heeft, die kerkelijk bevestigd wordt. Op grond van deze principiële overweging hebben de Gereformeerde Gemeenten de ruimte voor lerend ouderlingen ingeperkt. Dit is geen afwijking van Dordt maar een

voortgaan in de lijn van Dordt. De figuur van lerend ouderling / kerkenwerker past juist principieel niet bij Dordt. De Gereformeerde Gemeenten hebben consequent het spoor van Dordt bewandeld.

De Generale Synode van 2019 heeft artikel 8 van de DKO herzien zodat de 'tweede route' tot het ambt formeel wordt afgesloten. Dit besluit komt overeen met de geest van de Dordtse Kerkorde en de geschiedenis die daarop is gevolgd. Artikel 8 van de DKO wordt erkend, maar ook dan moet de route via de Theologische School worden gevolgd, zoals de Generale Synode van 1956 al besloot. In het verband van de Gereformeerde Gemeenten geldt niet meer een bezwaar dat er in de dagen van de Synode van Dordrecht wel was. Het onderwijs aan de academies werd in het Latijn gegeven. Veel eenvoudige mensen waren deze taal niet machtig, zodat de weg via de universiteit voor hen niet mogelijk was. Dit bezwaar bestaat nu niet meer. Wat betreft het leren van de Bijbelse talen Hebreeuws en Grieks wordt het onderwijs aan de Theologische School in Rotterdam aangepast aan het niveau van de studenten. Verder gelden voor de toelating tot de Theologisch School geen eisen zoals voor een algemene academische opleiding. Ook om deze redenen is de 'tweede route' tot het predikantschap niet nodig.

Een beroep op de situatie zoals deze er een tijdlang in Carterton (Nieuw-Zeeland) was, mist bewijskracht voor de situatie in Nederland. Steeds is tijdens kerkelijke vergaderingen benadrukt dat de unieke situatie in Carterton niet van toepassing is op die in Nederland.

7.1. De uitleg van de DKO in de loop der eeuwen

De uitleg van de DKO in onder ons bekende handboeken laat op een heldere manier zien wat de aard en strekking van art. 8 van de DKO is. De genoemde predikanten hebben hun visie op artikel 8 verwoord met verwijzing naar de Bijbel, de belijdenisgeschriften en de DKO. Dat is ook een oorzaak dat hun uitleg van de DKO gezag heeft gekregen binnen de Gereformeerde Gemeenten.

7.2. Conclusie

Het is geen probleem als verwezen wordt naar boeken waarin de DKO wordt uitgelegd. Vanzelfsprekend zijn dergelijke boeken niet de eerste en belangrijkste grond voor besluiten omtrent de figuur van lerend ouderling. Maar, verwijzing naar dergelijke uitgaven, die zich willen baseren op de Bijbel, is geen probleem.

8.1. Kerkelijke gewoontevorming binnen onze gemeenten

De lange diensttijd van ouderlingen leidt niet tot vermenging van de ambten. Die vermenging zou juist ontstaan als ouderlingen een stichtelijk woord gaan spreken. Het voorgaan in de leesdiensten is allerm minst een signaal dat ouderlingen semi-predikanten worden. Leesdiensten gaan terug op de oudste synodevergaderingen en zijn een middel om een kerkdienst te beleggen als er geen predikant voorhanden is. Reeds de synode van Embden (1571) bepaalde:

De dienaren der classe zullen in die plaatsen daar men de dienst des Woords niet zal kunnen oprichten, lezers, ouderlingen en diaken verordenen, opdat alzo de kerken verzameld mogen worden.

Als er geen predikant was, mocht er een gedeelte uit de Bijbel of een preek worden gelezen. Dat gebeurde als een hulpdienst aan het predikambt.

In de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeenten is er een tijdlang een gewoontevorming geweest waardoor oefenaars / lerend ouderlingen hun werk konden blijven doen. De synodebesluiten maken duidelijk dat dit als een ongewenste situatie werd gezien. Bestaande

oefenaars mochten hun werk blijven doen, maar voor de toekomst werd die weg meer en meer toegemuurd.

Ouderling B. Roest uit Scherpenzeel functioneerde tot 1974 als lerend ouderling. Dit is een bijzonder geval, omdat Roest was toegelaten door de commissie van onderzoek om opgeleid te worden tot predikant. Hij weigerde echter om aan gestelde eis om in Rotterdam te komen wonen te voldoen.

8.2. Conclusie

Juist het lezen van een preek die door een wettig geordend predikant is geschreven laat zien dat de ouderling niet eigenmachtig het Woord gaat verkondigen. Op deze manier blijven de ambten onderscheiden. Daarom kan er geen beroep worden gedaan op leesdiensten om een pleidooi te voeren voor de lerend ouderling. Wel is het juist opgemerkt dat een leesdienst in feite een noodoplossing is. Het ontbreken van het profetische ambt is werkelijk een gemis!

9. Slotconclusie

De tussentijdse conclusies in de paragrafen 2.2. t/m 8.2. wijzen alle dezelfde richting op, namelijk dat de verkondiging van Gods Woord is voorbehouden aan hen die daartoe van Godswege geroepen zijn. De gegevens uit de Schrift en de belijdenisgeschriften bieden geen steun voor de figuur van de lerend ouderling. De Dordtse Kerkorde kent een 'tweede route' tot het ambt van predikant, maar geen tweede ambt van lerend ouderling, naast het ambt van predikant. De Gereformeerde Gemeenten hebben in de lijn van Dordt de ruimte voor lerend ouderlingen ingeperkt.